

FÁBIÁN LÁSZLÓ
**Hová tűnt a piros vér
 a pesti utcáról?**

Tamási Lajos emlékezete

Tamási Lajos nevét – gondolom, mint más korosztályom-beliek – mindössze a *Piros a vér a pesti utcán* című versének éléről ismertem jó ideig; olvastam már első megjelenésekor. Aztán, szégyen ide, szégyen oda, megfedkeztem róla is, mint annyi másról, ami azokban a zivataros időkben történt, és amiről hivatalosan is „illett” megfedkezni, hacsak nem akarta az ember átvenni azt a szóhasználatot, amely a győzteseket jellemezte, és amely olyan sebesen jó királlyá mitizált egy hazaáruló tömeggyilkost. Nem röstellem, de nekem – most igyekszem finoman fogalmazni – *etimológiai* gondjaim is voltak az ellenforradalom-minősítéssel. Szűkebb családomban nem gondoltuk forradalomnak 56-ot, csak azt mondtuk, hogy „begyűttek a ruszki”. Lejjebb erről még ejtek szót.

Valamikor a hatvanas évek végén fölépült Csepelen az új Munkásotthon (ott így nevezték valami – számomra ugyancsak érthetetlen – negatív eufemizmussal a művelődési házat), én pedig – ez akkoriban gyakorta megesett velem – éppen állás nélkül voltam. Azt hiszem, szakszervezeti protekció segítségével odakerültem művészeti előadónak. Úgy tetszik, nem voltam olyan gyanús, mint a szintén jelentkező Kiss Benedek, akit – és ez nem szimpla anekdota – bajusza miatt nem támogattak az egyébként kackiás fekete bajuszt viselő, az ÁVH-tól átvedlett igazgató. Nos, hamarosan riasztóbb jeleit is megtapasztalhattam az ott uralkodó légkörnek, és talán nem is a szárnalmas korlátoltság volt a legbántóbb. Az örök gyanakvás, az osztályharcos öntudat, amely a más elveket vallók egzisztenciális ellehetetlenítését tekintette fő feladatának, a sunyi följelentgetések undorítóbbak voltak. Ugyanakkor működött – Buna Konstantin vezetésével – egy nagyszerű képzőművészeti szakkör, amely nem sokat adott a szocreál normákra (nem is hiszem, hogy – mondjuk – Németh Miklós, aki azóta látványos pályát futott be, valaha is megértette volna a hivatalos szocreál követelményeit), és működött az Olvasó Munkás Klub – Tamási Lajos vezetésével. Ott találkoztam először – tudatlanságom folytán – az addig mitológiai homályba vesző költővel.

Akkor azt már sejtettem, hogy ez számára száműzetés, marginalizálás, ha úgy jobban tetszik, de még talán

azt is gyanítottam, hogy a helyszín az „átnevelést” célozza, hiszen az 1956-ban „megtévedt” költő társadalmi érdeklődését korábban nagyra értékelték. Ki kellett menteni – adekvát szóhasználat szerint – a revizionizmus uszályából. Bujkál bennem a gyanú: Lajos maga is szeretett volna kikecmeregni a kiátkozásból, fórumra vágyott. Az Olvasó Munkás Klubban nem csak az ott írással próbálkozók (Benke Lacitól az öreg Schuch János bácsin át a szorongásos Szemes Zsuzsáig) munkáit elemezgette, javítgatta, de rendszeresen neves vendégeket hívott (Tersánszky, Veres Péter, Fekete Gyula; csupán taláломra a nevek), a Csepel Újságban pedig szerkesztette az Olvasó Munkás című irodalmi mellékletet. Szóval tette, amit tehetett; előttem van dús öszes fürtjeivel, amint – gyöngye látása miatt – egészen közel emeli szeméhez az olvasnivalót.

És – talán nem is föltétlenül iróniával – elvtársnak szólította a klubtagokat. Engem soha; hallhatta már, hogy az én szótáramban legföllebb a Gárdonyi-féle gúnyval van jelen a szó. Nem beszélnek erről, ha mindez nem jellemezné pregnánsan azt a skizofrén világot, amivel ott szembe találtam magam.

Amikor pedig elkészült a Munkásotthon dísz-klubjában Szabó Lajos falí képe, fölavatására Tamási Lajos szervezett estet. A képen éppen „begyűnnek a ruszki”, előtérben egy tank, a fölszabaduló magyarokat pedig kenyérral kínálják megmentőik. Szóval, a szocreál hazugság-enciklopédiájának minden közhelye, ráadásul a szakmai korrektség szinte teljes hiányával.

És ezt a tömény sületlenséget, szemenszedett halandzsát kellett ott megvitatni Csepel párt- és szakszervezeti vezetőinek elvtársi fülei hallatára. A festő, önnön művétől megrészegülten dicsőítette nagy szovjet példaképeit, majd apodiktikus megföllebbezhetetlenséggel jelentette ki: a munkásosztályt csak az tudja hüen ábrázolni, aki közte él. Fegyelmезetten visszafojtottam röhögésemet, és szót kértem. Megneveztem a példaképeket (Joganson, Grekov, Geraszimov stb.), akik kinyírták az orosz avantgárdot, majd – az ottani esztétikai nívónak megfelelően – kijelenttem: Picasso sem lakott sosem galambdúcban, mégis egészen jó békegalambot festett.

Kitört a botrány. Miként hasonlíthatom a munkásosztályt galambdúchoz. Ha már ismertem volna Paul Ricoeur-t, számra jön az idézet: „*A hasonlóság nem jelent azonosságot, még kevésbé összeolvadást*”. Ennek híján is szerettem volna elmondani, hogy ez nem hasonlat, mindössze egyszerű párhuzam, erre azonban már nem volt lehetőség. Robbant Oláh Jancsi bombája, aki megkérdőjelezte, hogy a ruszki kenyeret kínált volna.

Mindenesetre, az estet tönkretettük. Szegény Lajos nem csak iszonyú zavarban volt, de érezte, hogy neki kellene rendreutasítani a magunkfajta renitenseket, amit ímmel-ámmal meg is tett, majd később, négyszemközt, finoman tudomra adta, hogy ez a munkásság főlegvéra, itt az ilyesféle nyegleséget sértődéssel fogadják. Kérdeztem: a hitvány demagógiát miért nem?, de csak mosolygott. Engem még fenyegettek, hogy a pártbizottság elé citálnak, jóllehet, soha semmilyen pártnak, annak meg éppen nem, tagja nem voltam, de aztán lassan elaludt az ügy. Tamási Lajossal továbbra is – mondhatni – baráti maradt a viszonyom; sajnáltam megkeseredettsége miatt, hiszen csalódnia kellett az eszmében, amelyről pedig egy kivételesen bátor pillanatában nagyon is pontos ítéletet mondott.

Csepelről távoztam, messzire kerültünk egymástól. Láttam, persze, milyen keservesen próbálkozik visszakerülni az irodalmi életbe, hallottam szembajának elhaltalmasodásáról, olykor megemlékeztünk róla Hernádi Miklós barátommal, aki szintén tisztelője volt Lajosnak, találkozni azonban nem találkoztunk.

Illetőleg.

Illetőleg volt vele még egy szívbe markoló találkozásom, amely ismét plasztikusan bevillantotta a reményeitől megfosztott költő törékeny alakját. Nem vagyok ugyan újságolvasó ember (talán mert túlságosan sok időt fecsérelnem lapszerkesztésre), egy alkalommal

véletlenül, vagy inkább sorsszerűen kezembe került az Élet és Irodalom egyik száma. Fölületes átlapozgatása közben szemem Tamási Lajos versén akadt meg. Lehetséges, hogy nem emlékszem pontosan, de ilyesféle címe volt: *Egy elmaradt randevű*. A vers erről is szólt. Jelesül arról, hogy a költő – ügyes-bajos mozgalmi ügyeit előbbre sorolván – nem megy el szerelmével a megbeszélte találkára.

Nem tudom, mennyire banális a téma. Csak azt tudom, hogy az én képem a vers elolvasásának pillanatában alaposan megváltozott Tamási Lajosról. Ezt a verset ugyanis akármelyik nagy költő magáénak vallhatná. Mint az igazi nagyok, úgy tetszik, Lajos is rádöbrent: a szerelemnél nemigen van jelentékenyebb dolog a világon; ebben az érzelemben tud igazán fölmagasztosulni az ember Isten társává. Ő pedig ennek egy szakrális pillanatát, a találkozást, az együttlételet odadobta holmi profán kényszer miatt.

Az volt az érzésem, Tamási Lajos egész életének szellemi kudarcát írta bele ebbe a versbe. Sőt. Egy kicsit mindannyiunk kudarcát, akik megéltük azt a rideg világot, amelyben a szerelem is elvtársi közösség sorsára volt szánva. Kínzó emlékezet ellen szólamlott föl öregem, rokkantan, rezignációjában még a fájdalom parazsával.

Bizonyos vagyok benne, utoljára a *költő* Tamási Lajossal találkoztam.

Somogyi György: 1956, utca (1986)